

Bírálat

Püski Levente: A Horthy-korszak parlamentje

című MTA doktori értekezéséről

Püski Levente, a Debreceni Egyetem történész professzora több mint 25 éve oktatja és kutatja a Horthy-korszak történetét. A szakma első vonalába tartozó kutatásai középpontjában a Horthy-korszak politikai rendszerének működése és a rendszer elitje áll. Számos e témában megjelent publikációja közül kiemelhető az Országgyűlés felsőházának működéséről 2000-ben közreadott monográfiája, valamint a Horthy-korszak politikai rendszerét tematikus megközelítésben vizsgáló kötete, mely a Pannonica Kiadó *Modern magyar politikai rendszerek* sorozatában jelent meg 2006-ban. E sort folytatta 2015-ben *A Horthy-korszak parlamentje* című kötete, mely az Országgyűlés Hivatala által kiadott *A magyar országgyűlések története* című sorozat első megjelent kötete. Az MTA doktora cím elnyerésére e kötet kissé rövidített (a Felsőházra vonatkozó alfejezeteket nem tartalmazó), illusztrációktól és névmutatótól mentes kéziratát nyújtotta be a szerző.

A már megjelent kötet kéziratának benyújtása széles körben elterjedt gyakorlatnak számít, noha bírálói szemmel meglehetősen demoralizáló feladat egy már közzétett szöveghez fűzni észrevételeket, hiszen pontosan tudható, hogy ezeknek semmi hatása nincs a nyilvánosság számára hozzáférhető szövegváltozatra – hacsak nem készül majd javított kiadás. Érdeemes továbbá azt is szóvá tenni, hogy a bíráló munkáját jelentősen megkönnyítené az is, ha ilyen esetben a szerzőnek nyilatkoznia kellene arról, hogy az azonos című, de eltérő tördelésű értekezés mennyiben tér el a már megjelent kötettől. És ha már a bírálók munkájának megkönnyítésénél tartunk: érthetetlen, hogy miért csak nyomtatott formában kapja meg a bíráló az értekezést, s digitális formátumban miért nem, hiszen az eljárás során később amúgy is közzéteszik a kézirat digitális változatát az MTA honlapján. Így mindenesetre a keresés meglehetősen körülményes a mindössze tartalomjegyzékkel ellátott kinyomtatott szövegben. Ezek azonban a doktori eljárás végiggondolatlanságai, nem pedig a szerző hibái. Így térjünk is rá a disszertáció értékelésére!

A doktori értekezés témáját és műfaját tekintve érdemes előljáróban leszögezni, hogy a szerző nem a Horthy-kori parlamentarizmus eszmetörténetét, hanem a Horthy-kori parlament működését kívánta feldolgozni intézménytörténeti megközelítésben. Püski Levente értekezésének legnagyobb erénye, hogy a parlament működését nemcsak teljességre törekvően, sok szempontból elemzi, hanem fölényes forrásismerete révén számos példával teszi élettélivé a bemutatott intézmény működését. Ez egyébként nem szokatlan a szerzőtől, hiszen korábbi írásait is ez jellemzi; bizonyítva, hogy az intézménytörténet műfaja se szükségszerűen „száraz”. Le kell azonban szögeznünk, hogy a disszertáció súlypontja – az átfogó cím ellenére – a Képviselőház működésén van. Olyannyira, hogy az értekezésből azok az alfejezetek ki is maradtak, amelyek a megjelent könyvben a Felsőházra vonatkoztak. Ennek okát ugyan nem értem, de jelen bírálatnak nem is feladata a két szövegváltozat összehasonlítása. A szerző döntését mindenesetre magyarázhatja, hogy a Felsőház működéséről korábban már publikált egy önálló monográfiát, ahogy arra a bevezetőben utaltam.

Még mielőtt belebocsátkoznék a részletek taglalásába, szeretném hangsúlyozni – ahogy azt a bírálóval szemben támasztott követelmények előírják –, hogy Püski Levente értekezése rendkívül adatgazdag és széles forrásismereten, sőt forráskritikán alapul. A mű felépítése átgondolt és logikus, noha nem vitathatatlan – de erre majd később visszatérek. Az értekezés sorra veszi a parlamentnek mint intézménynek a formális működési kereteit, felépítését, ezek változásait. A disszertáció hasznos és jól összefoglalt betekintést nyújt olyan szerteágazó kérdésekbe, mint a parlamenti választások jogi háttere és a képviselői jogállás, a parlament összetételére vonatkozó személyi statisztikák, az országgyűlési munka formális keretei, illetve működési költsége, továbbá a képviselők járandóságai, az intézmény viszonya a többi hatalmi ághoz, sőt még olyan ingyencségnek számító témák is szóba kerülnek, mint a parlamenti vitakultúra, illetve az emlékezetpolitika. Az egyes résztémákat számos adattal, illetve példával illusztrálva mutatja be a szerző. Az értekezés minden korábbinál átfogóbban, részletesebben és megbízhatóbban tárja fel a Horthy-kori parlament működését. Mindezek fényében kijelenthető, hogy a mű jelentős tudományos munka, mely hozzájárul a korszak politikai rendszerének jobb megismeréséhez. Ennek megfelelően az értekezést egyértelműen alkalmasnak tartom az MTA doktora cím megszerzéséért indított eljárásban lefolytatandó nyilvános vitára. Ehhez szeretnék a továbbiakban néhány szempontot ajánlani a bizottság figyelmébe.

Elsőként arra szeretnék rámutatni, hogy a következőket végigvitt intézménytörténeti megközelítésnek nemcsak előnyei vannak. E megközelítés egyoldalú alkalmazása azzal a hátránnyal jár, hogy háttérbe szorítja az embereket. A képviselők ugyanis az értekezésben vagy statisztikai adattá szublimálva vagy éppen csak említészerűen jelennek meg egy-egy konkrét példában. De hiányoznak a jellegzetes képviselői életutak. Ahogy arról is jó lett volna olvasni akár konkrét személyek példáján, akár általánosságban fogalmazva, hogy mivel is teltek a képviselők mindennapjai. Ezekre jelenleg csak elszórtan találunk információkat a műben, de úgy vélem, hasznos lett volna összegyűjtve, önálló fejezetbe rendezve is összefoglalni ezeket. Így nem csupán állóképzerűen látnánk a korszak parlamentjét, hanem működés közben is.

Ide kapcsolódóan hiányolom a parlamenti képviselőkre vonatkozó függelékét is. Tudományos kutatásunk régi adósságát törleszthette volna a szerző, ha összeállítja a parlament tagjainak teljes névsorát, a tagság időhatárainak megadásával. Ez az egyes parlamenti ciklusok közben beállt változások miatt lenne fontos. Ha ez a névsor még azt is rögzítené, hogy az egyes képviselők milyen bizottságokban vettek részt, illetve milyen parlamenti tisztséget viseltek, akkor ezzel el is készülne a Horthy-kori parlament archontológiája.

De nemcsak a képviselőket eliminálta a formális keretekhez ragaszkodó intézménytörténeti megközelítés. Az értekezés fókuszra olyannyira a parlament egészén és a formális kereteken van, hogy a pártfrakciók működéséről is csak érintőlegesen esik szó. Holott nagyon is kézenfekvő lett volna önálló fejezetben mutatni be, hogy miként alakult a korabeli „parlamenti patkó”, illetve mikor milyen pártfrakciók is vettek részt a Horthy-kori parlamentben, hiszen ahogy a szerző is megállapítja: *„a két világháború közötti időszakra általánossá vált az a felfogás, amely szerint a pártok és a frakciók a törvényhozás elsődleges strukturáló tényezői”* (22.o.). A disszertációban erre a témára is találunk elszórtan adatokat, s az első fejezet első alfejezetében kapunk egy rövid betekintést, de ennél a kérdés – meglátásom szerint – jelentősebb. A pártfrakciókról szóló önálló fejezetben lehetett volna áttekinteni azt is, hogy milyen eszközei voltak a parlamenti politizálásnak, s az egyes frakciók mely eszközökkel éltek. A kötetbe ezek közül csak a formálisan önálló parlamenti műfajok kaptak egy alfejezetet, de például a parlamenti ülések bojkottálása és más technikák nem, vagy csak elszórtan és

érintőlegesen. Megjegyzem, az értekezés szerintem alulértékeli az interpellációkra adandó válaszok esetében a tudatosan alkalmazott halogatás szerepét (158.o.). Továbbá az is a pártfrakciókról szóló önálló fejezetbe kívánkozott volna, hogy miért is érte meg egy ellenzéki párt frakciójának résztvenni a parlamenti „színhátékban”. Egyúttal logikus lett volna itt írni a kormány és ellenzék közti határvonal átlépőiről is, valamint az ezzel kapcsolatos politikai dilemmákról. (Tudniillik arról, hogy egy ellenzéki politikusnak nemcsak sokkal korlátozottabb mozgástér állt rendelkezésére, de a hatalom széles tárházát vonultatta fel az ellenzéki képviselőkkel szembeni nyomásgyakorlásnak a mai szóval karaktergyilkosságnak nevezett lejáratastól kezdve a különböző állami szerveken és társadalmi szervezeteken keresztül való nyomásgyakorlásra át az egzisztenciális ellehetetlenítésig vagy a bebörtönzésig bezárólag.) Hangsúlyozom, ezekről a kérdésekről a szerzőnek láthatóan vannak ismeretei és véleménye is, csak ezt nem fogta össze egy jól áttekinthető fejezetté, noha ez nemcsak a politológia iránt érdeklődőknek lett volna hasznos, hanem jól egészítette volna ki a Horthy-kori pártok működéséről jelenleg is rendelkezésünkre álló szakirodalmat.

S ha már a képviselők kapcsán szóvá tettem a függelék hiányát, akkor itt is megemlítem, hogy a munka értékét tovább növelte volna a parlamentben megjelenő pártok és frakciók kislexikonának összeállítása.

Az értekezés utolsó két fejezetében azt vizsgálta a szerző, hogy milyen szerepe volt az Országgyűlésnek a Horthy-korszak politikai rendszerében. E téma azért került két fejezetbe, mert a szerző így kívánt éles cezúrát húzni a német megszállás előtti és utáni időszak közé. Ezért az 1944–45-ös eseményekről szóló rész nem az V. fejezet utolsó alfejezete lett, hanem önálló fejezetként, egyfajta epilógusként zárja a kötetet. Gondolhatnánk esetleg, hogy ez az Alaptörvény preambuluma szellemiségével való egybeesés logikusan következik abból, hogy a szöveg eredetileg az Országgyűlés Hivatala által megjelentetett sorozatba készült. De Püski már a 2006-ban megjelent szintézisében is itt húzta meg a korszakhatárt. Meglátásom szerint ez erősen vitatható. Az 1939-ben kezdődő országgyűlési ciklus ugyanis nem ért véget sem a német megszállással, sem a nyilas hatalomátvétellel, ugyanis a parlament nem oszlatta fel önmagát, Horthy Miklós kormányzó sem oszlatta fel a parlamentet, s a megszálló németek sem zavarták szét az országgyűlést. Sőt a hosszúra nyúlt, s az ország határain kívül abbamaradt parlamenti ciklusnak még egy különös utózóngéje is volt, amikor a külföldön menedéket találó képviselők megkísérelték „emigráns parlamentként” folytatni a működésüket 1947-ben Altöttingben. Noha ez utóbbi már valóban csak epilógus, ami a hidegháborús időszak történetéhez tartozik, de az még egészen hozzátartozik a Horthy-kori parlament történetéhez, hogy a német megszállás nyomán számos képviselőt letartóztattak, s erre miként reagáltak a parlamentben maradt képviselőtársak, s hogyan folytattak tovább tevékenységüket. Meglátásom szerint még a Szálasi-időszak is egyértelműen az 1939-es parlamenti ciklushoz tartozik, hiszen korábban sem volt példa nélküli a parlament feltöltése behívott képviselőkkel, ahogy a parlament szerepét újragondoló, de a valóságba át nem ültetett elképzelések kifundálása se. A képviselők mindenesetre folyamatosan számozták az ülésnapokat, s fel se merült bennük, hogy ne tekintsék tevékenységüket folytonosnak az 1939-ben kezdődött parlamenti ciklussal.

Függetlenül a német megszállás utáni időszak hovatartozásától az ötödik fejezet három alfejezetre oszlik: 1920 és 1944 tavasza között három olyan csomópontot jelölt ki a szerző, amikor jelentősen formálódott, illetve átalakult az országgyűlés szerepe és működés módja. Ezzel egyúttal három alkorszakra is bontotta a Horthy-kori parlamentarizmus történetét. Alapos és meggyőző

elemzés után arra jutott a szerző, hogy ezek a korszakok jól megkülönböztethetők egymástól, ha elhelyezzük őket a plurális demokráciától a diktatúráig terjedő spektrumon, az átmenetet képező autoriter rendszerek különböző fajtáiként. Elismerve a szerző következetes fogalomhasználatát és a megkülönböztetések jogosságát, azt azért meg kell jegyezni, hogy személy szerint úgy érzem, hogy a magyar történetírás e kérdésben nagyjából 50 éve ugyanazokat az alkorszakokat különíti el, csak az éppen divatos politológiai szakzsargon használva. Az erről folyó diskurzust végigtekintve már-már az lehet az ember érzése, hogy a Horthy-korszak politikai rendszerét és az azon belüli alkorszakokat tökéletesen leíró fogalmi meghatározás keresése nem más, mint emlékezetpolitikai indíttatású történetírásunk egyik Szent Grálja. Ennél én gyümölcsözőbbnek tartom az összehasonlító szemlélet alkalmazását. Ez azonban furcsa módon teljesen hiányzik az értekezésből, ami annál is meglepőbb, mert korábbi műveiben szívesen alkalmazta ezt a megközelítést a szerző. Arra ugyan rendszeresen utal a szövegben, ha egyes gyakorlatok a dualizmuskori szokások folytatásai, azonban rendszerszintű összehasonlítást nem végez sem a Horthy-korszak és más időszakok magyar parlamentjei között, sem pedig a két világháború közt működött külföldi parlamentekkel. Pedig egy ilyen összehasonlítás – meglátásom szerint – jó lezárása lehetett volna a kötetnek.

Zárásként röviden visszautalnék a mű erényeiről tett korábbi megállapításaimra: az említett hiányok és a számomra vitathatóknak tűnő megoldások természetszerű velejárói egy úttörő jellegű, sok szempontú, grandiózus vállalkozásnak. Püski Levente értekezése azonban szakszerűen és példás alaposággal oldotta meg vállalt feladatát, s megkerülhetetlen kézikönyve lesz a Horthy-korszak politikai rendszerét tanulmányozni kívánóknak.

Paksa Rudolf